

О. І. Проскурняк

канд. психол. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
Харківської державної академії культури

**ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІДЛІТКІВ
З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ**

У статті доводиться актуальність досліджуваної проблеми, що визначається порушеннями розвитку пізнавальної та емоційно-вольової сфери розумово відсталих підлітків; аналізуються дослідження учених з проблеми, поняття «комунікативна діяльність», «комунікативність», «комунікативна взаємодія», особливості комунікативної взаємодії підлітків в освітньому середовищі; окреслюються напрями розвитку комунікативної взаємодії підлітків з розумовою відсталістю.

Ключові слова: підлітки з розумовою відсталістю, освітній простір, комунікативна діяльність, комунікативна взаємодія, комунікативність.

Актуальність. Процес інтеграції у соціум підлітків з розумовою відсталістю має певні ускладнення. Інтелектуальна недорозвиненість негативно впливає на стан емоційно-вольової сфери, сприяє порушенню комунікативної взаємодії. Слабкість саморегуляції в стосунках з оточуючими знижує можливості побудови гармонійних взаємовідносин, контроль власних емоцій, адекватність у сприйнятті ситуації. Актуалізація означених проблем відбувається в підлітковому віці, що пов'язано з лабільністю нервової системи в цей період та декомпенсацією її розладів.

Саме в підлітковому віці загострюються патологічні риси характеру та психічні відхилення, пов'язані з декомпенсацією органічної недостатності ЦНС, виникають конфлікти (Л. Божович, Г. Грибанова, Н. Коломінський, К. Лебединська, М. Райська).

Проблемам порушення комунікативної та міжособистісної взаємодії приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені. Поведінкові порушення дітей зі зниженим інтелектуальним розвитком частково розглядав О. Агавелян. Дослідженню особистості та міжособистісних стосунків розумово відсталої людини приділяли увагу І. Бех, Ю. Бистрова, В. Варянен, Г. Дульнев, В. Кащенко, Н. Коломінський, М. Матвєєва, Ю. Мозжалова, Ж. Намазбаєва, Т. Нікандрова, М. Певзнер, Т. Янданова й інші. У корекційній педагогіці та спеціальній психології вивчалася проблема соціальної поведінки дитини з порушеннями інтелектуального розвитку (З. Абушева, Е. Альбрехт, Л. Виготський, О. Гаврилов, Г. Запрягаєв, В. Ковальов, О. Лічко, С. Мнухін, М. Певзнер, О. Северов, В. Синьов, Г. Сухарева, О. Фрейеров, Л. Шипіцина, І. Юркова та ін.), а також різнобічні питання виховання таких дітей (А. Белкін, В. Бондар, А. Висоцька, Т. Власова, Г. Дульнев, І. Єременко, А. Капустін, А. Корнієнко, В. Липа, М. Матвєєва, С. Миронова, М. Певзнер, В. Синьов, О. Стребелева, М. Хоружа, О. Хохліна,

Л. Шипіцина, Ж. Шиф та ін.). Незважаючи на існуючі доробки щодо проблеми, бракує досліджень з вивчення комунікативної діяльності розумово відсталих підлітків та її складових.

Метою статті є аналіз понять «комунікативність», «комунікативні здібності», «комунікативні зв'язки», «комунікативна діяльність», «комунікативна взаємодія», аналіз особливостей комунікативної взаємодії підлітків з розумовою відсталістю в освітньому просторі, визначення напрямів роботи, що сприятимуть розвиткові їх комунікативності.

Комунікативна діяльність — це взаємодія, спрямована на узгодження та об'єднання зусиль з метою налагодження взаємостосунків та досягнення спільного результату [7].

На нашу думку, доцільніше розглядати комунікативну діяльність з позицій загальної теорії діяльності. Узагальнена модель комунікативного процесу була запропонована Дж. Гербнером: дехто (1) — сприймає якусь подію (2) — і реагує (3) — на ситуацію (4) — через використання певних засобів (5) — щоб зробити доступними матеріали (6) — в певній формі (7) — і середовищі (8) — які передають зміст (9) — з певними наслідками (10). Ця модель може набувати різних форм, залежно від комунікативної ситуації. Її окремі елементи можуть використовуватися під час опису процесів комунікації, які пов'язані не лише зі створенням та сприйняттям повідомлень, але й з розумінням подій, у зв'язку з якими ці повідомлення створювалися і поширювалися. Одночасно ця модель засвідчує, що сприйняття та інтерпретація подій та повідомлень учасниками комунікативного процесу певний суб'єктивізм, що може призвести до смислового незбігу між подією та повідомленням, яке його описує. На цьому ґрунті можна аналізувати певні непорозуміння, які виникають у комунікативних відносинах. Разом з тим вона не враховує можливого спотворення повідомлень під час їх передачі по комунікативних каналах. Описані вище моделі дозволяють зрозуміти сам процес комунікативного акту, незалежно від специфіки простору (політичний, соціальний, культурний тощо). Комунікативні зв'язки в такому разі — це засіб відсилання, отримання та відповіді на повідомлення, без якої комунікативний акт залишається неефективним. Мета комунікативних зв'язків — не передача інформації в одному напрямі, а отримання відгуку від отримувача, взаємодія [10].

Під комунікативною взаємодією розуміємо взаємозалежний обмін діями, організацію взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності.

Під час комунікативної взаємодії відбувається обмін комунікативними діями, зароджуються спорідненість, координація дій обох суб'єктів, а також стійкість їх інтересів, планування спільної діяльності, розподіл функцій тощо. За допомогою дій відбуваються взаємне регулювання, взаємний контроль, взаємовплив, взаємодопомога. Це означає участь кожного учасника взаємодії у вирішенні спільного завдання з відповідним коригуванням своїх дій, врахуванням попереднього досвіду, активізацією власних здібностей і можливостей партнера.

Спілкуючись, обмінюючись інформацією, людина виробляє форми і норми спільних дій, організовує та координує їх. Це забезпечує уникнення розриву між комунікацією і взаємодією.

Комунікативна діяльність з позицій загальної теорії діяльності не є незалежною і не може розглядатися як самостійна. Адже на перебіг реального спілкування людей, безумовно, впливають різноманітні чинники, зокрема когнітивні, соціальні, психологічні й інші, сутнісні риси та статуси комунікантів; конкретні умови комунікації (визначені контексти і ситуації) тощо [3]. Таким чином, комунікативну діяльність не слід розглядати у відриві від соціальної діяльності людини.

Усе ж більшість дослідників комунікацій стверджують, що є лише три основні функції комунікативних зв'язків, а саме:

- інформаційна функція (когнітивна, пізнавальна);
- оціночна функція (вираження особистісних оцінок у комунікативних актах);
- афективна функція (тобто передача емоцій, відчуттів, вражень тощо).

Б. Ломов виділяв три функції психіки (комунікативну, регуляторну та пізнавальну) [8], на яких ґрунтуються комунікативні, регуляторні та пізнавальні здібності, розуміючи при цьому умовність такої класифікації, оскільки всі прояви психіки носять системний і цілісний характер.

Здатності до побудови зв'язків, які можна віднести до розряду комунікативних, у науковому знанні вивчаються з різних позицій: філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних, що визначає різні підходи до їх аналізу. Однак у будь-якому напрямі наукового аналізу здібностей до комунікативної взаємодії відзначається той факт, що цей вид здібностей найбільшою мірою соціально зумовлений, їх розвиток безпосередньо пов'язаний з мінливими соціальними умовами [1, 2, 3, 8 та ін].

У деяких психологічних дослідженнях проблема здатності до продуктивної комунікативної взаємодії розглядається, перш за все, на основі вивчення контактності та комунікативної сумісності [2, 3, 6, 8, 9].

Контактність як інтегративна властивість поєднує в собі перцептивні, інтелектуальні, комунікативні особливості особистості, пов'язані зі здатністю проникнення в психіку іншої людини, формування під час взаємодії довірчих відносин, що засновані на злагоді і взаємоприйнятті, здатності до саморегуляції. Будучи процесуальною якістю, основою на вмінні керувати комунікативною ситуацією, володінні психологічними засобами впливу на партнера, контактність детермінована просторово-тимчасовими, соціально-психологічними умовами міжособистісної взаємодії. Визначаючи контактність як інтегративну характеристику особистості, що забезпечує здатність до успішного спілкування, погоджуємося з В. Печерським щодо її позитивних характеристик, серед яких орієнтованість на контакт, мобілізацію усіх засобів комунікативної діяльності, рефлексії до зворотного зв'язку [9].

Здатності до спілкування, міжособистісної взаємодії тією чи іншою мірою повинні виявлятися в підлітків з розумовою відсталістю на рівні реалізації всіх сторін спілкування: комунікативної, інтерактивної, пер-

цептивної, рефлексивної, що передбачає наявність певних соціальних і комунікативних властивостей особистості, пов'язаних з умінням правильно сприймати людей — партнерів спілкування, адекватно розуміти й оцінювати, зважаючи на їх потреби, і співпереживати, ефективно взаємодіяти, здійснювати обмін інформацією, особистісними смислами, відповідаючи своєю поведінкою прийнятним соціальним нормам. Відповідність прийнятим соціальним нормам передбачає достатній ступінь соціалізації, рівень розвитку механізмів самоконтролю і саморегуляції, раціональність механізмів психологічного захисту в складних ситуаціях соціальної взаємодії.

Вивчення особливостей комунікативної взаємодії підлітків та юнацтва з психічним недорозвиненням у контексті процесу онтогенетичної соціалізації так чи інакше торкається освітнього середовища, яке є одним з найважливіших інститутів соціалізації. Діти з психічним недорозвиненням у нашій країні, як відомо, навчаються в спеціальних корекційних освітніх установах або класах, тобто в спеціально створених освітніх умовах з високим корекційно-розвивальним потенціалом, що сприяє компенсації дефектів психічного розвитку та підвищує можливості керованої соціалізації та інтеграції цієї категорії молодих людей у соціальне середовище. Однак навіть у цих спеціально організованих освітніх умовах існують проблеми в комунікативній діяльності учнів, причиною яких є не тільки психофізіологічні особливості дітей з психічним недорозвиненням, але й деструктивність у комунікативній взаємодії [9]

Несформованість емоційних відносин, деструктивність міжособистісної взаємодії з дорослими в сім'ї, емоційне відчуження і низький статус у міжособистісній взаємодії з однолітками, труднощі та невдачі в навчальній діяльності зумовлені низькою продуктивністю різнорівневої комунікативної взаємодії в освітньому середовищі, — усі ці фактори сприяють проявам фрустрації та складають параметри специфічної соціальної ситуації розвитку. Дані параметри соціальної ситуації розвитку свідчать про необхідність вивчення фрустраційних станів як істотних характеристик порушень процесу комунікативної взаємодії підлітків та юнацтва з психічним недорозвиненням.

Можливість нівелювання дії негативних чинників соціальної ситуації розвитку, оздоровлення цієї ситуації безпосередньо пов'язані з комунікативною взаємодією підлітків та юнацтва з психічним недорозвиненням у різних соціальних групах, спільнотах. Позитивна спрямованість, успішність, продуктивність комунікативної взаємодії забезпечать необхідний рівень соціальної активності, динамічність процесів самозміни, саморозвитку, нормативність процесів адаптаціогенезу і соціогенезу. Саме тому настільки важливими є завдання формування властивостей особистості підлітків та юнацтва з психічним недорозвиненням, що забезпечують можливість успішної і продуктивної взаємодії з іншими людьми в різних соціальних групах, тобто здібностей до продуктивної комунікативної взаємодії. Шляхи вирішення цих завдань перебувають у площині освітньої діяльності спеціального корегувального освітнього закладу, що має величезний потенціал різнорівневого впливу на особистість вихованців в умовах

педагогічного процесу. Тут цілком доречно навести слова В. Кан-Каліка, який вважав, що «педагогічне спілкування є одним з головних засобів педагогічного впливу» [6, с. 12].

Вважається, що відносини на рівні взаємодії «вчитель — учень» «цементують» і поєднують усі інші види суб'єкт-суб'єктної взаємодії, оскільки саме в рамках цих стосунків діяльність вчителя, пов'язана зі збереженням та подальшим розвитком суспільного досвіду (системи знань, способів діяльності, духовних і моральних цінностей), набутого цивілізацією, «зустрічається» з певним способом їх засвоєння учнями [6].

Проте процеси опосередкування цього досвіду, інтеріоризації духовних та моральних цінностей і зумовлені цими процесами новоутворення особистості необхідно співвіднести з відносинами іншого рівня, пов'язаними зі взаємодією в родині і в середовищі референтних однолітків, тобто в тих соціальних групах, які виконують освітні функції і на певному віковому етапі є активнішими в контексті формування особистісних смислів і особистісних цінностей індивіда.

Таким чином, комунікативна взаємодія підлітків з розумовою відсталістю в освітньому процесі може мати різний зміст і розглядатися в різних його аспектах. Суб'єктний аспект містить у собі особистісні смисли та цінності, рольові та статусні позиції суб'єктів освітнього процесу, які слід проаналізувати, зрозуміти, оцінити тощо. Проблемний аспект описує саморозвиток особистості, особливості суперечностей, що виникають на різних рівнях системної ієрархії освітнього процесу (мотиваційному, когнітивному, технологічному, особистісно-смісловому, міжособистісному, груповому тощо). Комунікативний аспект характеризує організаційні параметри і спрямованість взаємних дій суб'єктів освітнього процесу, пов'язаних із взаєморозумінням, співпереживанням, сприянням, співпрацею і т.п. Особистісний аспект визначає характер саморуку особистості в контексті освітньої діяльності: динаміку рівня домагань і самооцінки, самовираження, самотворчості, усвідомлення змін до «Я»-образу і самоцінності, самоприйняття і почуття власної гідності. Трансцендентний аспект містить у собі рівневі характеристики рефлексивності й емпатійності суб'єктів комунікативної взаємодії, наявність асертивних якостей, прагнення діяти з урахуванням групових інтересів, визначених рамками цінностей освітнього середовища.

У контексті завдань розвитку здібностей до продуктивної комунікативної взаємодії підлітків та юнацтва з психічним дизонтогенезом важливим є створення умов освітнього середовища, що забезпечують спрямованість вектора провідних відносин суб'єктів цього середовища на розвиток самосвідомості. Це передбачає: 1) визначення як основної мети освітнього середовища розвиток індивідуальних властивостей її суб'єктів, що забезпечують успішність і продуктивність комунікативної взаємодії в процесі освітньої діяльності; 2) вивчення індивідуальних особливостей особистості підлітків та юнаків з психічним недорозвиненням як вихідних характеристик, що зумовлюють динаміку їх соціальної активності, адекватності й адаптивності в мінливих соціальних умовах, уміння планувати і прогнозувати

комунікативну діяльність; 3) розробку технології проведення психолого-педагогічних заходів на основі ситуацій педагогічного спілкування, що забезпечить реалізацію основної комунікативної мети освітнього середовища за допомогою виявлення і структурування суб'єктного досвіду учнів, його узгодження із соціально-значущим досвідом, 4) психолого-педагогічне (методичне) забезпечення операцій аналізу, синтезу, оцінки, планування, прогнозування, узагальнення в контексті педагогічної міжособистісної взаємодії сприятимуть усвідомленню особистісної значущості результату власних виборів, дій, поведінки; 5) створення психолого-педагогічних умов для реалізації індивідуальності кожного суб'єкта освітньої діяльності.

Однією з найважливіших умов розвитку особистості, формування гармонійних комунікативних та міжособистісних зв'язків учнів з психічним недорозвиненням є набуття навичок соціальної взаємодії в рамках спеціально організованого культурного і мультикультурного середовища освіти й виховання, що розширюють сфери їх діяльності та міжособистісної взаємодії. Умови освітнього середовища (не тільки освітні заклади, але й сімейне освітнє середовище, середовище найближчого соціального оточення), в яких триває життя і діяльність осіб з психічним недорозвиненням, відіграють важливу роль у формуванні якостей особистості, зумовлюючи процеси особистісної та середовищної ідентифікації, інтеріоризації особистісних смислів, образів значущих Інших, диференціацію системи цінностей. Саме умови середовища, що є засобами впливу на особистість, впливають на дисгармонію, асоціальність, емоційність відносин, комунікативну обмеженість у середовищі однолітків.

Поліморфність сучасного соціального середовища, неоднозначність особистісних оцінок явищ соціальної дійсності, прояви соціальної, економічної та правової нестабільності стають факторами, що ускладнюють міжособистісну і соціальну взаємодію та інтеграцію осіб з психічним недорозвиненням у суспільстві. Все це потребує від спеціального освітнього закладу започаткування нових напрямів в організації навчально-виховного процесу, що використовуватимуть активні міжособистісні і групові форми взаємодії його суб'єктів, забезпечуючи соціалізацію й інтеграцію осіб з психічним недорозвиненням у сучасне суспільство. Ці підходи, на наш погляд, повинні бути пов'язані з розробкою теоретико-методологічного забезпечення інтерактивного навчання й виховання в сучасній спеціальній школі або класах корекційного навчання, основані на розумінні функціональних особливостей самосвідомості особистості дітей, підлітків та юнацтва з психічним недорозвиненням, що є інтрасуб'єктними детермінантами процесу їх соціального розвитку. У психології інтеракція розглядається як здатність взаємодіяти чи перебувати в режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, з комп'ютером) або з ким-небудь (людиною) [8].

Спираючись на дослідження В. Печерського в процесі роботи щодо активізації комунікативної взаємодії підлітків з розумовою відсталістю в освітньому просторі, можна визначити такі напрями [9]:

– інформаційно-пізнавальний, за допомогою якого створюються в освітньому закладі умови розвитку здібностей до комунікативної взаємодії, які

пов'язані з особистісним рівнем організації процесів відображення, сприяючи формуванню когнітивного компонента «Я», його диференційованості, усвідомленості, впливаючи на процеси розвитку властивостей особистості, становлення механізмів психологічного захисту, так і з мікросоціальним та соціальним рівнями відображення, впливаючи на механізми рефлексії, атракції, каузальної атрибуції, сприяючи інтеріоризації суспільних і групових норм, цінностей, формуванню соціальних настанов, планів, стратегій поведінки. До загальних завдань означеного напрямку належать: формування і розвиток настанови на самопізнання, самозміну; розширення знань про себе з метою створення адекватного образу «Я», підвищення його когнітивної складової, усвідомлення власної соціальної ролі, значущості, самоцінності і самооцінки, що забезпечить підвищення функціональної активності самосвідомості; співвіднесення своїх можливостей з вимогами соціального середовища, параметрами ситуації комунікативної взаємодії; забезпечення розуміння ціннісно-сміслового змісту ситуації міжособистісної взаємодії, опанування способів аналізу і критичної реконструкції ситуації, розвиток міжособистісної перцепції, здатності бачити перспективу свого майбутнього життя, формувати життєві плани, адекватного ставлення до себе; усвідомлення і прийняття свого соціального досвіду;

– особистісно-рефлексивний напрям забезпечить створення психолого-педагогічних умов, що допоможуть аналізувати власні дії, поведінку, само оцінювання. Це забезпечує здатність до «виходу» за межі своєї індивідуальності, до «зустрічі зі смислами» Інших в умовах навчання і виховання в спеціальному корекційному освітньому закладі, складаючи таким чином суть процесів саморозвитку особистості, і в першу чергу, розвитку її ціннісно-сміслового, оцінно-презентативного, рефлексивного й інших утворень. Серед завдань цього напрямку можна визначити:

- усвідомлення розумово відсталими підлітками та юнаками своїх особистісних особливостей;
- усвідомлення себе в навчальній діяльності;
- усвідомлення себе і своєї ролі в групі однолітків;
- об'єктивізація ставлення до себе, своєї особистості;
- усвідомлення підлітками та юнаками того, як їх сприймають та оцінюють інші.

Досягнення мети напрямку психолого-педагогічної роботи сприятиме формуванню комунікативної компетентності підлітків та юнаків з психічним недорозвиненням, що включає в себе розвиток соціальної та міжособистісної перцепції, емпатійних якостей, стійкості «Я-концепції» в складних і проблемних ситуаціях комунікативної взаємодії. Засобами реалізації цього напрямку можуть бути комунікативно-особистісні тренінги, рольові ігри, інформаційно-пізнавальні та проблемні діалоги, психотерапевтичні техніки тощо.

В умовах особистісно-рефлексивного педагогічного спілкування у підлітків з розумовою відсталістю формуються позитивні комунікативно-особистісні настанови до партнерів по комунікації, орієнтація на різноманіття різних позицій, особистісних смислів, думок, що виникають у

процесі спілкування, активізується прагнення до аналізу різних виборів, поліваріантність соціально усвідомленого проектування способів вирішення міжособистісних, соціальних, навчальних проблем в умовах власної діяльності, розвиваються практичні вміння, пов'язані з соціальною інтерпретацією особистісних смислів Інших у процесі комунікативної взаємодії, порівнянням і синтезом власного індивідуального досвіду із соціальним досвідом, що містяться в поведінці і особистісних смислах іншого, партнера по міжособистісній взаємодії [9].

Висновки. Отже, запропоновані напрями корекційно-розвивальної роботи з підлітками з розумовою відсталістю сприятимуть розвиткові інтегральних характеристик особистості, самосвідомості; різні за модальністю ситуації комунікативної, соціальної взаємодії уможливллять розвиток здібностей до самопізнання, самопрезентації, соціальної перцепції, комунікативних навичок, забезпечуючи таким чином можливість переходу конкретного підлітка з розумовою відсталістю з позиції адаптанта, конформіста на позицію активного, перетворюючого ситуації комунікативної взаємодії суб'єкта.

Перспективою подальшого розвитку є визначення критеріїв сформованості комунікативних навичок підлітків з розумовою відсталістю, розроблення й упровадження програми з формування їх комунікативної діяльності в закладах освіти.

Література

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. — М.: Просвещение, 2000. — 390 с. (12)
2. Бистрова Ю. О. Особливості конфліктної поведінки розумово відсталих підлітків: Автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.08 / Інститут спеціальної педагогіки АПН України. — К., 2007. — 20с.
3. Бодалёв А. А. Психология межличностного общения / А. А. Бодалёв. — Рязань: Мир, 1994. — 241 с.
4. Джидарьян И. А. Потребности в общении и развитие личности / И. А. Джидарьян // Проблемы психологии личности. — СПб.: Владос, 1992. — С. 18–26.
5. Дмитриева Е. Е. Проблемные дети: Развитие через общение / Е. Е. Дмитриева. — М.: «АРКТИ», 2005. — 167 с.
6. Кан-Калик. В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. — М.: Прсвещение, 1987. — 190 с.
7. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза общения / М. И. Лисина. — М.: Мир, 1986. — 126 с.
8. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. — М.: Наука, 1984. — 444 с.
9. Печерский В. Г. Способности подростков и юношей с легкой умственной отсталостью к продуктивному межличностному взаимодействию: Автореф. дис... д-ра психол.наук. — 19.00.10 — коррекционная психология / В. Г. Печерский. — М. — 40 с.
10. Якобсон Р. О. Язык в отношении к другим системам коммуникации / Р. О. Якобсон. — М.: Прогресс, 1985. — С. 319–330.

О. И. Проскурняк

канд. психол. наук, доцент кафедры социальной педагогики
Харьковской государственной академии культуры

**ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
УМСТВЕННО ОТСТАЛЫХ ПОДРОСТКОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ
СРЕДЕ**

Резюме

В статье доказывается актуальность исследуемой проблемы, которая определяется нарушениями развития познавательной и эмоционально-волевой сферы умственно отсталых подростков; анализируются исследования ученых по проблеме, понятия «коммуникативная деятельность», «коммуникативность», «коммуникативное взаимодействие», особенности коммуникативного взаимодействия подростков в образовательной среде; выделяются направления развития коммуникативного взаимодействия подростков с умственной отсталостью.

Ключевые слова: подростки с умственной отсталостью, образовательное пространство, коммуникативная деятельность, коммуникативное взаимодействие, коммуникативность.

O. I. Proskurnyak

candidate of science in psychology,
assistant of professor of department social pedagogics
Kharkov state academy of culture

**SPECIAL FEATURES OF COMMUNICATIVE INTERACTION
OF MENTALLY BACKWARD ADOLESCENTS IN THE EDUCATIONAL
MEDIUM**

Summary

In article the urgency of the problem in hand which is defined by infringements of progress of cognitive and is emotional-strong-willed area of mentally disabled teenagers is proved; researches of scientists on a problem, concepts «communicative activity», «communication», «communicative interoperability» are analyzed,

Features of communicative interoperability of teenagers in the educational environment; directions of progress of communicative interoperability of teenagers with intellectual backwardness are allocated.

Key words: teenagers with intellectual backwardness, educational space, communicative activity, communicative interoperability, communication.